

Біля класної дошки

Ігор КОЛЯДА. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ВІКТОРИНИ
НА ТЕМУ: «Українська культура першої
половини XVII ст.» (історія України, 8 клас)

Тетяна ЧУБУКОВА. ІСТОРІЯ
СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ (6 кл.)

Ігор КОЛЯДА, доктор історичних наук, професор(м. Київ)

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ВІКТОРИНИ НА ТЕМУ: «Українська культура першої половини XVII ст.» (історія України, 8 клас)

Мета уроку:

— закріпити та перевірити знання учнів з історії розвитку української культури першої половини XVII ст.

— закріпити історичні компетенції учнів з історії України у 8 класі

— виховати шанобливе ставлення до пам'яток культури України

Тип уроку: формування умінь і навичок

Вид заняття: урок—вікторина.

Підготовчий етап.

Вчитель за два—три тижні оголошує учням про проведення уроку — історичної вікторини, що складається з кількох конкурсів, при цьому кожне правильно виконане завдання оцінюється в балах від 1 до 10 в залежності від рівня складності. Час на відповіді регламентований, тому, якщо учні не відповіли на запитання у наданий час, то відповідь не зараховується, а за порушення дисципліни вболівальників знімається 2 бали з команди за яку вболівають.

На попередніх уроках клас об'єднався в 4 групи, які отримали завдання: підготувати вдома за підручником та додатковою літературою питання щодо розвитку української культури першої половини XVII ст.: **1 група** — розвитку театру; **2 група** — музики; **3 група** — архітектури; **4 група** — живопису. Ці групи — це команди-учасники гри (по 4 учні). Варіанти їх назв: «Комедіанти», «Кобзарі», «Вмілі архітектори», «Мамаївці». Кожна команда має свою емблему певного кольору («Комедіанти» — синього, «Кобзарі» — червоного, «Вмілі архітектори» — жовтого, «Мамаївці» — зеленого.); учні — капітани команд (по 1 учню від команди); учні — ведучий (1 учень); учні

— вболівальники (6 учнів); учні — експерти (3 учнів). Кількість балів за кожен конкурс підраховують експерти і записують на дошці.

Пам'ятка учневі, що готується до вікторини:

1) Опрацюй текст параграфу та проаналізуй і відбери необхідний матеріал серед рекомендованої вчителем літератури.

2) Ознайомся з ілюстраціями, зверни увагу на зовнішні риси та на предмети, що мають розглядатись на уроці.

3) Знаючи про особливості кожної окремо галузі культури періоду XVII ст., спробуйте пояснити чинники, які впливали на розвиток культури і зокрема кожної з її галузей.

4) Правильно використовуйте поняття та термінологію.

5) Аргументуйте свої судження та висновки.

Хід уроку

І. Організаційний момент уроку—вікторини.

Ведучий нагадує правила проведення уроку — історичної вікторини та критерії оцінювання, знайомиться з регламентом гри, представляє експертів та пояснює їх функціональні обов'язки, пояснює завдання для учнів — вболівальників.

Ведучий акцентує увагу усіх учасників уроку—гри на те, що історична вікторина включає наступні конкурси:

1. Візитна картка команди.
2. Розкажи...(конкурс капітанів)
3. Поясни...
4. Гра «Найрозумніший» (на розгляд вчителя і учнів).

II. Проведення уроку — історичної вікторини.

Перший конкурс — «Візитна картка команди».

Учні — учасники команд представляють свої команди: повідомляють назви команд, демонструють емблеми, називають девізи: (до 3 хв.)

«Комедіанти»:

*Як в житті, так і в театрі –
Дружній клас — КОМЕДІЯНТИ.*

«Кобзарі»:

*І у місті, і в селі
Співають пісню Кобзарі.
Пісня та, аж серце крає,
Зрозуміє лиш той, хто історію знає!*

«Вмілі архітектори»:

*Ми скульптуру добре знаємо,
Про замки, фортеці уявлення маємо.
Який стиль і коли існував,
Як на архітектуру він впливав.*

«Мамаївці»:

*Про козака Мамаю ми добре знаємо —
На картинах його зображаємо.
Іконопис чи портрет, ренесанс, бароко.
Усе знаємо про макет, колір беж чи мокко.*

Учні — вболівальники кожної команди аргументують вибір назви (1 хв.).

Учні — експерти мають оцінити результат конкурсу від 1 до 3 балів.

Другий конкурс — «Розкажи...»

Капітани у цьому конкурсі повинні розповісти про сферу культури, яка відповідає компетенції команди. («Комедіанти» — розвиток театру, «Кобзарі» — музики, «Вмілі архітектори» — архітектури, «Мамаївці» — живопису.) — регламент 5 хвилин.

Варіант виступів учнів

Музика

Одним із перших проявів музичного мистецтва є пісенна творчість. Вона була представлена різними жанрами. До найдавніших належали обрядові пісні. Це були, зокрема, колядки і щедрівки, якими зустрічали новий рік, веснянки і гаївки, які співали з приходом весни.

Згодом з'явилися нові своєрідні жанри народної пісні — історичні думи, які виконували кобзарі у супроводі бандури чи ліри. Музичну освіту можна було здобути у братських школах, колегіях, Києво-Могилянській академії. Багатоголосий спів без супроводу, поширений у другій половині XVI ст., був затверджений константинопольським патріархом. Виникають нові жанри світської музики — побутова пісня для триголосного ансамблю або хору без супроводу (кант), сольна пісня з супроводом.

Удосконалюється інструментальна музика. Набуває розвитку військова музика — різновид інструментальної, який особливо шанували на Запоріжжі

Військові музики грали під час походів, святкувань перемоги.

Для виконання військової музики використовувалися труби, кобзи, литаври, барабани.

Театр

У першій половині XVII ст. на українських землях виникає шкільний театр. У слов'яно-греко-латинських школах учнів навчали складати й проголошувати вірші

та промови. Учителі писали вірші у формі декламацій на світські й духовні теми, а учні виступали з ними у школах на різдвяні, великодні, зелені та інші свята, у церквах, під час урочистих зустрічей почесних гостей тощо. Виконавці виходили й декламували фрагменти твору, об'єднані спільною темою. Згодом декламувати твори стали у формі діалогу.

У першій половині XVII ст. з'явилися перші містерії — духовні драми на біблійні сюжети. Так, у цей час на Волині або Галичині було створено «Слово о збуренню (зруйнуванні) пекла». Містерії виконувалися на майданах міст і містечок мандрівними акторами у дні церковних свят. Між діями містерії, а згодом шкільної драми, розігрувалися інтермедії. У цих комедійних сценках із побутового життя значне місце посідала імпровізація, тобто виконання без попередньої підготовки.

У XVII ст. в Україні значної популярності набув різдвяний ляльковий театр — вертеп. Вертепник мандрував зі спеціальною скринькою, розділеною на два поверхи, з бічними дверцятами, через які «заводили» ляльок. На верхньому поверсі розігрували сцени, пов'язані з Різдвом, а на нижньому — казки, перекази, комедійні побутові сценки. Ляльок майстер випилював із дерева й розмальовував. Вертепник водив їх за допомогою дротиків, розмовляв і співав за них. Його помічники співали хором і грали на музичних інструментах. Зростанню популярності вертепного театру сприяли учні Києво-Могилянського колегіуму, які ходили з вертепом людними місцями, домівками й заробляли собі на прожиття.

Архітектура

Із початком XVII ст. в українській архітектурі дедалі виразніше застосовуються елементи європейського стилю бароко, які в районах Середнього Подніпров'я поєднуються з місцевими традиціями. У результаті цього створюються умови для виникнення своєрідного архітектурного стилю, який називають *українським бароко*. Так, барокові риси в архітектурі дерев'яних церков проявлялися в будівництві зрубів у формі вісімки, видовженні його пропорції та заміни наметового верху на грушоподібну баню.

У першій половині XVII ст. в Україні, як і раніше, будувалося багато оборонних споруд.

Відбувається зміна архітектурного образу старих міст Львова, Дрогобича, Кам'янця, Острога. Виникають нові міста (Броди, Жовква, Станіслав) як фортеці-резиденції магнатів. Розгортається будівництво міст поблизу замків, валів та оборонних споруд для їх захисту.

Основу оборонної архітектури того часу складають бастионні укріплення (Жовква, Броди). Поєднуються риси оборонної та палацової архітектури (оборонно-палацова архітектура) у замках Збаражу та Підгірці. Найбільш відомими замковими архітекторами того періоду були Г.Л. де Боґлан та А. дель Аква. Широко використовується дерево в оборонній архітектурі. Поширюється використання каменю в церковнім будівництві, зокрема в ансамблі храмів Білостоцького

монастиря. Відбувається збільшення кількості костьолів на західноукраїнських землях. В цей час є характерним набуття рис оборонної архітектури культовими спорудами (Троїцький монастир с. Межирич, П'ятиницька церква у Львові та ін.

Живопис

У першій половині XVII ст. в українському образотворчому мистецтві триває поступальний розвиток тих жанрів, які сформувалися в попередній період. Основними його видами залишаються настінні розписи та іконопис.

Перлиною українського образотворчого мистецтва є іконостас П'ятиницької церкви, створений львівськими митцями у першій половині XVII ст.

До шедеврів українського мистецтва належить іконостас Успенської церкви у Львові, ікони для якого малювали Федір Сенікович та Микола Петрахович, який використовував і раюри європейських майстрів

Найвизначнішою пам'яткою київської школи релігійного малярства першої половини XVII ст. була ікона Святого Миколая з церкви Святого Миколая Набережного у Києві

Активного розвитку набув портретний живопис; у магнатських замках створювалися портретні галереї. Видатними пам'ятками портретного живопису доби стали портрети «Невідомий у червоній шубі», російського воєводи Яна Даниловича та Криштофора Збарзького.

Композиції «Рокош під Сандомиром» та «Бій під Клушино» є зразками батального малярства.

«Анфологон» (1619) — перша українська книга, багато ілюстрована гравюрами. Гравюри, присвячені світським сюжетам, вперше було використано для ілюстрування «Віршів на жалісний погреб шляхетного лицаря Петра Конашевича-Сагайдачного. Найвідомішим гравером періоду називають майстра Іллю

Найкращими його роботами були гравюри до «Требника» Петра Могили та до «Києво-Печерського патерика»

Оцінюючи результати конкурсу, учні — експерти мають враховувати змістовність, логічність, повноту умінь користуватися історичною термінологією, образність мови. Оцінки — від 5 до 10 балів (1 хв.).

Третій конкурс «Поясни...»

Командам роздаються картки з поняттями за допомогою питань зазначених на картках пояснити дані поняття.

Оборонні палаци

ЩО? — замки;

ДЕ? — на українських землях;

ДЛЯ ЧОГО? — для захисту їх від нападів.

Бастіонні укріплення

ЩО? — важкі бастіони;

ЯКІ? — п'ятикутні у плані, висунуті уперед за межі стін;

ДЕ? — у замках та містах України.

Батальне малярство:

ЩО? — вид образотворчого мистецтва;
ЯКИЙ? — що зображає сцени битв та військово життя.

Історичні думи:

ЩО? — новий жанр народної пісні;

ДЕ? — на українських землях.

Вертеп:

ЩО? — пересувний ляльковий театр;

КОЛИ? — на початку XVII ст.

Команда, яка перша правильно виконує завдання, отримує 5 балів. Максимальний час — 2 хвилини.

ПИТАННЯ:

«Комедіанти»

1. Поясніть термін «містерія»

2. Що послужило появу «шкільної драми»?

3. Якою була тематика творів у даному періоді?

4. Поясніть термін «Вертеп»

5. Поясніть термін «Комедія»

«Кобзарі»

1. Назвіть музичні жанри, які з'явилися у першій половині XVII ст.?

2. Які фактори сприяли піднесенню музичної культури?

3. Поясніть термін «Регент»

4. Поясніть термін «Кант»

5. Які твори посідали провідне місце у музиці?

«Вмілі архітектори»

1. Який архітектурний стиль набуває поширення у першій половині XVII ст.?

2. Вкажіть ознаки стилю «Готика»

3. Поясніть термін «Бароко»

4. Назвіть найвідоміші пам'ятки архітектури даного періоду.

«Мамаївці»

1. Яка тематика переважала в українському живописі?

2. Назвіть найвідоміші твори українського живопису першої половини XVII ст.

3. Яка композиція є зразком батального малярства?

4. Які ознаки барокового стилю простежувались у творах живопису?

5. Хто був найпопулярнішим образом у живописі світського характеру?

III. Підбиття підсумків уроку.

Учні — експерти під контролем вчителя підраховують бали, оголошується переможець. Вчитель оцінює діяльність учнів під час проведення уроку — історичної вікторини, аналізує разом з учнями вдалі моменти та допущені помилки. Учасники уроку отримують бали за участь.

IV. Домашнє завдання:

1. Ми звикли до того, що слухаємо музику, милуємось картинами, архітектурними пам'ятками, духовно збагачуємось, відвідуючи театри. Уявіть один день без всього вищеназваного. Що відбудеться?

2. Кожен з вас — європейський мандрівник: опишіть пам'ятки архітектури, з якими ви познайомились в Україні в першій половині XVII ст.